

RAPPORT

STAD OCH LAND samt VÅRT DAGLIGA BRÖD

Eva Avner, Ulla Björklund, Görel Hedtjärn, Frida Hård af Segerstad, Göran Jakobsson, Maya Johansson, Bitte Liberg, Agneta Liljesköld, Nina Naim, Inga-Lill Stjerndahl, Ingrid Svenkvist, Monica Tegerstedt, Evalena Varhely, Svante Wagenius, Henrik Waldenström, Mimmi Zotterman, Gun Åkerman

Uppdraget från Medborgarutredningar var att redovisa en lägesbeskrivning, men framför allt att föreslå förändringar, som kan bidra till att motverka jordens uppvärmning, och upprätthålla en levande landsbygd. Vi har träffats vid 8 tillfällen i cirkeln land och stad varav 6 gemensamma möten med cirkeln "Vårt dagliga bröd".

Bakgrundsfakta vad gäller uppdelning land/stad samt vårt matavtryck, vattenförbrukning, fiske och utsläpp av växthusgaser från djurhållning:

- Den odlingsbara marken är en begränsad resurs. Det finns inte mer än 2.300 kvadratmeter tillgängligt per världsmedborgare.
- 2/3 av världens tillgängliga jordbruksmark kan inte odlas upp. Där är betesdjur det bästa sättet att omvandla areal till föda.
- Vårt fotavtryck i Sverige är nästan dubbelt så stort som vad som är tillgängligt per världsmedborgare. Med dagens produktionsformer räcker jordens areal inte på långa vägar om alla skulle äta som svenskarna.
- Betande djur fyller viktiga funktioner Genom att djur kan beta på icke odlingsbar mark kan människan tillgodogöra sig föda även från dessa marker och skapar därmed också en recirkulation av växtnäring till jordbruk.
- Det finns stor risk för svår vattenbrist i delar av världen på grund av att källor med fossilt vatten håller på att torka ut. Klimatförändringarna kommer dessutom att minska nederbörden i delar av världen och glaciärsmältningen kommer att minska tillförseln av vatten till många jordbruksområden För ett kilo nötkött åtgår 15.500 l vatten, för ett äpple 70 l vatten, ett par jeans kräver 10.000 liter vatten till bomullsodlingen [1]
- I Sverige äter vi ca 20 kg fisk per person och år. En fjärdedel av den är fångad inom EU:s fiskevatten. Hälften importerats och den återstående fjärdedelen fångas i fiskezoner som arrenderas från andra länder (främst i Afrika). Hälften av den fisk som fångas i Sverige är foderfisk.

- Susanne Johansson [2] ser två olika forskningstrender som svar på den globala försörjningsproblematiken. Den första bygger på ett effektivare utnyttjande av jordbruksmark och därmed ökad avkastning. Problemet med den modellen är att den kräver att jordbruket tillförs energi i form av oljeprodukter, stora mängder konstgödsel, bekämpningsmedel och insatsmedel som sojaprotein. Detta riskerar att skapa jättelika monokulturer som minskar den biologiska mångfalden. Den andra trenden handlar om extensivare ekologisk produktion som mer efterliknar naturliga ekosystem. Susanne Johansson förordar mer tvärvetenskaplig forskning som utgår från de olika systemen.
- Den odlade marken i Sverige utgör endast 8% av vår areal.
- Städerna är helt beroende av en landsbygd för matförsörjning. Men avfolkning och nedläggelse av brukningsbar mark gör att vi inte kan utnyttja den brukningsbara mark som finns. Trenden att skapa "gigastäder" är mycket oroande. Städernas matförsörjning är beroende av transporter som idag huvudsakligen sker med fordon som kräver olja eller bensin. Det behövs en omställning och omfördelning av befolkningen till landsbygd och mindre städer. Det innebär behov av omfördelning av arbetskraft till landsbygden.

Ytterligare problembeskrivning

- Jordens medeltemperatur har stigit 1 grad och risken är stor för ytterligare uppvärmning och med det katastrofala följder för naturen och för människorna. Det leder till ökad ökenutbredning, samtidigt som vissa områden kommer att drabbas av extrema regn med översvämningar och medföljande markskador. Havsnivåerna kommer att stiga vilket kan skada brukningsbar mark. Årstidsväxlingarna som vi har nu kan i och med klimatförändringarna komma att försvinna. Sammantaget finns en stor risk för hungerkatastrofer i vissa delar av världen. Det är därför avgörande att brukningsbar mark tas tillvara och att skörden i första hand kommer det lokala samhället till godo.
- Stora förändringar skedde efter andra världskriget. Det industrijordbruk, som utvecklades avlägsnades från kretsloppstänkande och ersatte biologisk kunskap med kemikalier. Jordbruket blev fossilberoende med konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel. Idag utgör de jordbruk som enbart bedriver växtodling ca 40 procent av jordbruksföretagen. Detta innebär att många jordbruksföretag koncentrerar sig på storskalig djurproduktion.
- Sveriges jordbruk håller på att läggas ned, samtidigt som världens försörjning av mat behöver all odlingsbar mark. Sverige är fortsatt självförsörjande på spannmål, men produktionen av mjölk samt gris- och

nötkött har sjunkit till mellan 40 och 60%. Sedan inträdet i EU finns inga beredskapslager vare sig i Sverige eller övriga EU. Butikernas lager räcker 3–8 dagar. Om transportsystemet kollapsar blir det snabbt tomt i butikerna. Om landet isoleras är hälften av våra dagliga livsmedel, de som vi normalt importerar, slut efter 10–12 dagar. Om man jämför odlingsarealen 1970 med 2016 så har den minskat med ca 15% samtidigt som vår befolkning ökat med 20% under samma period. Vår egenförsörjning av livsmedel har påtagligt minskat och gör oss mer sårbara [8].

- Vi importerar mer än vi exporterar och vår bruksbara mark minskar. Sverige importerar ungefär dubbelt så mycket jordbruksprodukter och livsmedel som vi exporterar. Både importen och exporten ökar normalt sett varje år [10]. En betydande del av importen utgörs av produkter som vi inte producerar själva, som till exempel citrusfrukt, bananer, soja och kaffeböner men vi importerar också en hel del produkter som direkt konkurrerar med den svenska produktionen. Exempel på det är kött, vissa slags frukter och grönsaker, samt mejeriprodukter. Om man jämför odlingsarealen 1970 med 2016 så har den minskat med ca 15% samtidigt som vår befolkning ökat med 20% under samma period. Vår egenförsörjning av livsmedel har påtagligt minskat och gör oss mer sårbara [8]. EU-inträdet har medfört att lokalt svenskt jordbruk konkurreras ut.
- I Sverige ser vi ingen stor risk för hungerkatastrof men städernas invånare fjärrar sig allt mer från skog och mark och blir allt mer alienerade från hur och var mat produceras. Om vi inte vet något om naturen, landsbygden, hur vet vid då vad som är viktigt att bevara och sköta. Om delar av svenskt jordbruk blir utkonkurrerat finns det inte längre några som producerar mat i Sverige. En avfolkad landsbygd gör att få eller ingen reagerar när naturen skövlas. Kalhyggen tycks inte längre uppröra någon.
- Nederbörden kommer att öka i de delar av Sverige som redan får mycket regn och de delar av Sverige med liten nederbörd kommer att bli torrare. I de nederbördsrika delarna finns det risk att det blir problem att kunna skörda grödor för att det blir svårt att komma ut på åkrarna med tunga traktorer.
- Inkomsterna från gruvnäring, kraftverk och skog återinvesteras inte i de regioner varifrån de kommer.
- Befolkningens kunskapsbrist vad gäller klimatförändringarna försvårar omställningen.
- Statistik över handel mellan länder störs av att det inte alltid anges ursprungsland utan det land som passerades sist i kedjan.
- En betydande del av importen utgörs av produkter som vi inte producerar själva, som till exempel citrusfrukt, bananer, soja och kaffeböner men vi

importerar också en hel del produkter som direkt konkurrerar med den svenska produktionen. Exempel på det är kött, vissa slags frukter och grönsaker, samt mejeriprodukter.

Inom SLU finns företrädare både för ekologiskt och konventionellt jordbruk:

- Utbildning om ekologiskt jordbruk finns dels på SLU men också på andra högskolor. Inom SLU finns också "Centrum för ekologiska produktion och konsumtion" (EPOK)
- Det finns också folkhögskolor som erbjuder kurser/utbildning i ekologisk odling, exempel: Holma Folkhögskola

Vilket nytänkande och vilka förändringar krävs för att stoppa utarmningen av landsbygden och minska matens negativa miljöpåverkan

- Matsvinnet måste stoppas. Att producera mat belastar både klimat och miljö och i Sverige slängs mat varje år i onödan från hushåll. Det motsvarar ett utsläpp på 500.000 ton växthusgaser. Det är nästan lika mycket som utsläppen under ett år från 200.000 bilar. Då är inte det flytande avfallet medräknat.
- EU:s jordbrukspolitik som ger mest stöd till de redan stora högproduktiva industrijordbruken måste omprövas. En helt annan satsning måste göras för att främja omställning till ekologiska jordbruk.
- Regering och riksdag ska kunna garantera svenska medborgares livsmedelsförsörjning vid en eventuell avstängning eller störning av livsmedelsimporten Sverige behöver därför planera för sin försörjning när de globala resurserna på allvar börjar sina. Olja, konstgödsel, bekämpningsmedel, jordbruksfordon, och fosfor är exempel på särskilt viktiga resurser.
- Det finns ett stort samhällsbehov av att öka befolkningens kunskap om miljöfrågor och av hur vi kan göra för att lösa problemen. Utbildning som bör komma in redan i lågstadiet för att utvecklas under hela skoltiden.
- Vi måste anpassa vår kost så att vi inte fortsatt importerar en stor del av vår föda. Vi måste ge avkall på möjligheten att köpa alla möjliga exotiska varor i matbutikerna. En övergång till mer vegetabilisk föda skulle minska födans klimatpåverkan
- För att uppnå en omställning till ekologiskt jordbruk behövs det en ingenjör-utbildning och forskning som syftar till att utveckla lämpliga jordbruksmaskiner för småskaligt jordbruk. Det skulle öka möjligheterna att kunna odla mindre jordlotter, samodling av grödor, effektivare odling och troligen nya metoder. Utbildningen är grundläggande för jordbrukets positiva utveckling. Det har tidigare funnits en sådan utbildning på SLU

- *Städerna är helt beroende av landsbygden. Beroendet bör tydliggöras.*
Sambanden mellan stad och land behöver stärkas. Det kan ske genom att skapa odlingsområden i städerna och deras närområden. En del kommuner inbjuder till stadsodling och erbjuder mark och råd, Till exempel erbjuder Stockholms stad sina invånare att ta kontakt med respektive stadsförvaltning. (Se exempel på stadsodling i Hökarängen.) De stora städerna inklusive Stockholm är beroende av transporter som till stor del sker med användning av fossila bränslen. Den stora stadens konsumtion inklusive mat transporteras långa sträckor oftast med biltrafik. Storstadens tillväxt bör begränsas till förmån för mindre städers och landsbygdens utveckling. Vi behöver överföra resurser från storstadsregioner till landsbygdsområden så att landsbygden kan utvecklas med ökad befolkning och ökad jordbruksproduktion Regionalpolitiken bör syfta till att stärka regioner utanför storstadsområdena och minska inflyttning till de stora städerna.
- Vid nybyggnation av hus bör vi satsa på ekohus som kan fungera utan energitillskott i stället för energiförbrukare. Angeläget att använda andra material än cement, som innebär stora CO2 utsläpp vid tillverkning?!
- För att uppnå en omställning behövs det en ingenjörsutbildning och forskning som syftar till att utveckla jordbruksmaskiner. Det skulle öka möjligheterna att kunna odla mindre jordlotter, samodling av grödor, effektivare odling och troligen nya metoder.
- Utbildningen är grundläggande för jordbrukets positiva utveckling. Det har tidigare funnits en sådan utbildning på SLU.
- Skatteväxling med höjda skatter på olja, bensin, flyg och nötkött och lägre skatt på inhemska ekologiskt odlade grönsaker samt kyckling och viss fisk.
- Ta fram en "miljöapp" som görs tillgänglig för alla som har en mobil. I mobilen ska man kunna lägga in hur man rest under dagen, hur man ätit, och eventuellt annan konsumtion . (Har bl.a. prövats av det kommunala bostadbolaget Uppsalahem. Samarbetspartners var ICA, Chalmers, WWF, IT-företaget Energimolnet och Vinova.)
- Public service måste ta på sig uppgiften att informera befolkningen om orsakerna till klimatförändringarna och att omställning är helt nödvändigt. Exempelvis matprogram på TV med inriktning på ekologisk matlagning och med svenska ingredienser. Betygssätta hur kommuner och affärsverksamheter arbetar för ekologisk hållbarhet. Krav på miljöcertifiering.
- Flera landsbygdsprojekt har kunnat få hjälp med finansiering från JAK.

Goda exempel på landsbygdsutveckling – Hela Sverige ska leva – Finns det en ny landsbygdsrörelse?

- Bottnafjordens inköpsförening, www.bottnafjarden.se
- Trönöbygden ekonomisk förening, www.tronobygden.se
- Lokala inköpsföreningar
- JAK
- Främja delningsekonomi med delningsplattformar med kläder, verktyg.
- Exempel Bottnafjärdens och Trönöbygdens Hönskooperativ i ett miljonprogramområde
- JAK har bistått med finansiering för flera landsbygdsprojekt.
- Bottnafjordens inköpsförening är en ekonomisk förening med syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att:
 - Tillhandahålla medlemmarna gemensamma inköpsmöjligheter av dagligvaror samt att främja miljöanpassad och lokal produktion och konsumtion
 - Tillhandahålla medlemmarna lokaler och understödja andra initiativ vilka genererar möten mellan människor, främjar en långsiktig ekologisk, sociala och ekonomiskt bärkraftig utveckling och en god livsmiljö i lokalområdet.
 - Medlemmarna ska delta i föreningens verksamhet som konsumenter och eller nyttjare av föreningens tjänster [11]
- Trönöbygden
 - Startat stödspårprojekt i samarbete med JAK [12] skapat ”Stödspår Trönö bygdekonto” för investeringar som gagnar Trönös fortlevnad och utveckling. I stället för ränta på insatta pengar får deltagarna uppleva tillfredsställelsen att hjälpa fram projekt i bygden, bl.a. solcellsinstallationer.
 - Ekonomi till tusen att sätta värde på lokal utveckling [13], [14]

Landsbygden vill aktivt utveckla sina närområden - En ny landsbygdsrörelse?! Det finns nu 4.500 lokala utvecklingsgrupper engagerade för sin bygds utveckling. För tio år sedan omfattade rörelsen endast 2.300 grupper.

Referenser

1. Hungerns Planet: Lester Brown: Hungerns planet
 2. The Swedish Footprint Susanne Johansson pub.epsilon.slu.se/843/1/Foodprint
 3. Mat och klimat: Johanna Björklund och Pär Holmgren (bokförlag?)
 4. NVV-rapport 2015 Matkonsumtionens klimat och markanvändning
 5. Sant eller falskt - om ekologisk odling?
 6. Hållbara konsumtionsmönster, rapport 6653, NVV (Naturvårdsverket) analyser av maten, flyget och den totala konsumtionens klimatpåverkanutvärdering
- Antologi Jörgen Larsson

7. Moderna byar på landsbygden är lösningen – inte nya miljonprogram (DN-debatt 2016-04-25)
8. Jordbruksverket: Jordbruk i siffror ”Preliminär statistik för jordbruksmarkens användning 2016”
9. Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel ökar (Jordbruket i siffror)
10. Bottnafjärdens inköpsförening (Ekonomisk förening)
11. JAK: En medlemsbank som driver bankverksamhet som inte bygger på räntor
12. Ekonomi till tusen i Trönö, Att sätta värde på lokal utveckling, utvärdering av Ulla Herlitz
13. ??????
14. ??????

